

Giuliana Garzone – Maurizio Viezzi

Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza

(Trieste: E.U.T. Edizioni Università di Trieste, 2001. 231 pp.)

Radnóczy Éva

A *Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza* (Szaknyelvi kommunikáció és konferencia-tolmácsolás) című olasz nyelvű könyv a két szerző egy-egy dolgozatát tartalmazza a tolmácsoláskutatás köréből. Giuliana Garzone és Maurizio Viezzi előszavukban leszögezik, hogy a szakmai kommunikáció vizsgálata fontos terület a tolmácsolás kutatásában és oktatásában egyaránt, ennek ellenére művük megjelenéséig kevés ilyen tárgyú munka látott napvilágot. Garzone témája a tudományos-műszaki szaknyelv, Viezzi pedig a politikai nyelv kutatója, mindketten az angol–olasz szinkrontolmácsolás kihívásaira keresnek tudományos igényű választ. Könyvük elsősorban a tolmácsolók és a tolmácsolást oktató tanárok érdeklődésére tarthat számot, és a szakszöveg jellegéből fakadó speciális nehézségekre és azok megoldási lehetőségeire irányítja rá a szakember figyelmét.

Giuliana Garzone *Comunicazione tecnico-scientifica e interpretazione* (Műszaki-tudományos kommunikáció és tolmácsolás) című dolgozata három részből áll. Az első rész a konferenciaelőadás mint szöveg jellemzőivel foglalkozik. A második a tudományos és műszaki kommunikáció olyan sajátosságait taglalja, mint lexika és terminológia, műfaj, szintaxis, szövegszervezés, retorika, pragmatika. A harmadik rész esettanulmányt tartalmaz.

A konferenciaszöveg Garzone szerint elhangzása pillanatában annak a **makroszövegnek** a részévé válik, amelyet a konferencia összes előadása együttesen alkot. A konferenciaszövegek alapvető jellemzője a tartalmi sokféleség, de olyan formai jegyekkel is rendelkeznek, amelyek minden egyes konferenciaszöveget egyformán jellemeznek. Ilyen közös jellemzők a szóbeliség, a monológjelleg és az előre megtervezettség. A szóbeliség redukált spontaneitása csoportosítást tesz lehetővé aszerint, hogy milyen mértékben nyomta rá bélyegét a szöveg szóbeliségére az írásbeliség. E szempont alapján négy különböző spontaneitású csoportra oszthatók a konferenciaszövegek: spontán szövegek, vázlat alapján elmondott szövegek, szóbeli előadásra írt szövegek és nyilvánosan felolvasott publikációk. A sajátos kezdő- és záróformulák segítik a makroszövegbe való beilleszkedést.

A műszaki és tudományos szakmai kommunikáció legfontosabb sajátossága a lexika és a terminológia, az adott terület lexikájának és terminológiájának ismeretét a tolmács nem nélkülözheti. A tudományos lexikát monoszémia uralja: a szakkifejezések a szakmai közösség tagjai számára egy adott pillanatban ugyanazt jelentik, a terminusokat a tudományos közösség tudatosan alkotja meg és fogadja el. A szakmai lexika tehát mesterséges. Egyes jelenségek megnevezésére azonban létezhet két különböző nyelvi regiszterbe tartozó, párhuzamos szókészlet, ez a helyzet az orvostudományban is. A szakmai nyelvhasználati küszöb nyelvenként eltér: például az angol *headache* szó olasz fordítása orvosi szövegben mindig *cefalea* (nem pedig *mal di testa*). A tudományos közvélemény

ugyancsak meghatározta és elfogadta a latin vagy görög eredetű képzők szemantikai értékét: az *emo-*, *termo-*, *eu-*, *auto-*, *tele-*, *psichio-* előképzők használata éppen ennek köszönhetően kézenfekvő a tolmács számára. A szakmai nyelvhasználatnak ezt az **átláthatóságát**, mesterséges jellegét a maga hasznára fordítja a tolmács, amikor olyan szavakat is megért, amelyeket nem ismer.

Szintaktikai szempontból Garzone elsősorban a nominalizációval foglalkozik, mint a tudományos-műszaki szövegek leggyakoribb vonásával. A nominalizáció kettős funkciója, egyrészt, hogy a jelenségeket entitásként mutassa be, ezzel növelve jelentőségüket, másrészt, hogy az így keletkező tematikus szerkezetek kohézívebbé tegyék a szöveget. Angol-olasz nyelvpárban lényeges változtatás nélkül lehetséges a nominális szerkezetek átváltása, ami megkönnyíti a tolmács dolgát. Jellemzők a tudományos szövegre továbbá a melléknévi igenevek csakúgy, mint a személytelen és szenvedő szerkezetek. Használatuk révén a konferenciaszöveg szerzője mint cselekvő alany mérsékeltbb jelentőségre tesz szert, ám az alapvető állítás megfogalmazásakor aztán újból visszatér az egyes szám első személyben való fogalmazáshoz. Az olasz nyelvben az angolhoz képest több a kötőszó és hosszabbak a mondatok. A fordító ezt a különbséget könnyebben kompenzálja, mint a tolmács, akit e téren hathatósan segít a szakmai téma előzetes ismerete.

A hetvenes években a tudományos szövegeket alapvetően referenciális, objektív és semleges jellegűnek tekintették, míg a nyolcvanas évek kutatásaiból kiderült, hogy a referenciális magot változatos szándékokat kifejező szövegháló veszi körül a tudományos szövegekben is. A tudományos szövegek intencionális stratégiái közé tartozik a **hedging**. A *hedge* olyan nyelvi elem, amely árnyalja a beszélő elkötelezettségét egy állítás illokúciós ereje tekintetében. Az írott tudományos nyelvben modális funkciót tölt be, megvalósulása a legkülönfélébb módokon és szófajokban lehetséges, például: *it's only realistic to believe that... we can find, it must be concluded*. A személytelen tudományos stílusnak köszönhetően ezek a megoldások a gyakorlatban ahelyett, hogy gyengíténék, fölerősítik a gondolat érvényességét.

A tiszta objektivitás és semlegesség hagyományos felfogásával szemben Garzone kutatásai a tudományos és műszaki szövegek összetettségét mutatják és rávilágítanak, hogy a tolmács munkáját a különböző modális szerkezetek működése nehezíti.

Az esettanulmány különböző jellegű és nehézségű rövid szövegek tolmácsolásának tanulságait és a felhasználók elvárásait elemzi. Garzone megállapítja, hogy a tudományos szövegek számos eleme anticipálható, ha a műfajról és a témáról előzetes ismereteink vannak. Nehézségeket nemcsak a *hedging* okoz, hanem a mondatok tördelése is, illetve nehezebb szövegben maguknak a szakkifejezéseknek az átváltása is. Ennek alapján szorgalmazza a szerző a jövőbeni tolmácsok alapos szakmai felkészítését mind a szövegtípusok, mind a nyelvészeti átváltások, mind pedig a megbízásokra való tárgyi felkészülés terén, hogy a készségeket stratégiává fejlesztve gyorsan tudjanak reagálni a felmerülő problémákra.

Maurizio Viezzi *Interpretazione e comunicazione politica* (Politikai kommunikáció és tolmácsolás) című tanulmánya szintén három részből áll. Az első rész a politikai kommunikáció sajátosságait és a politikai nyelvhasználatot mutatja be. A második rész a tolmácsolás minőségét járja körül, hogy eljusson a politikai szöveg tolmácsolásának minőségéig, végül a harmadik rész egy neves politikai személyiség beszédének tolmácsolási nehézségeit elemzi.

Viezzi véleménye szerint a párizsi iskola hatása gátolja a politikai kommunikáció kutatását. A „*theorie du sens*” értelemközpontú felfogása a tolmácsolás folyamatának spontaneitását hangsúlyozva idegenkedik a nyelvpárok közötti és a szaknyelvi problé-

máktól. Viezzi ezzel szemben indokoltnak tartja a politikai kommunikáció és a nyelv kapcsolatának kutatását, mivel a politikai kommunikációban sajátos szerepet foglal el a nyelv, és sajátos tolmácsolási stratégiát is kíván. A tolmács épp ezért nem elégedhet meg a politikai szöveg alapvető értelmének megragadásával, lényegének spontán újrafogalmazásával, nem tekinthet el az értelmet kifejező nyelvi formától.

A politikai kommunikáció Viezzi szerint **sajátosan kitágított kommunikációs helyzetben** zajlik, szereplői és címzettjei általában nem teljesen azonosak azokkal a személyekkel, akik a helyszínen fizikai valójukban jelen vannak. Célja az informálástól és a meggyőzéstől a leplezésen keresztül a jelenség felépítéséig terjed. Általánosan érvényes célja Viezzi szerint kettős: egyetértés megszerzése a címzettek körében fontos közéleti kérdésekben, továbbá a címzettek ráhangolása a cselekvésre. Különösen fontos szerep jut minden lexikai választásnak, mert a szavak jelentése túlmegy a referenciális jelentésen. Viezzi egyetért azokkal a kutatókkal (Edelman 1985, Gerstlé 1993, Fedel 1999), akik nem hibáztatják a politikai kommunikációt irracionálitása miatt. McLuhan mondását idézi: „The medium is the message”.

A politikai kommunikációban annál, amit a politikus mond, sokkal fontosabb az, ahogyan mondja. A **kétértelműség és homályosság** a politikai kommunikáció természetéből fakad. Akadnak a politikai kommunikációban látszólag véletlen elemek, amelyek nem tartoznak szorosan a tárgyhoz, de emotívak, jól megjegyezhetőek, propaganda célra alkalmasak. Tolmácsoláskor tehát nem hagyhatók el. A politikus mondanója szándékát és célközönségét illetően többszörösen is kódolt lehet, célját a nyelvezet, a hangnem, a szavak gondos megválogatásával éri el.

Viezzi vitatkozik azzal a felfogással is (Gile 1991), miszerint a tolmács a szónok alteregója, aki „magáévá teszi a szónok szándékait”. A tolmács nem a szónok, hanem a kommunikáció rendelkezésére áll. Kommunikatív érdeke nem esik mindig egybe a szónokéval. Ha a szónok érdeke szubjektív, a tolmács szükségképpen kívülállóvá válik. (Olyan tolmácsról van szó, aki hivatalosan nem kötődik egyik félhez sem.) A tolmácsolást Viezzi kultúrák és nyelvek közötti szövegalkotó tevékenységként értelmezi. A kulturális reáliák megfelelő fordítása gondot jelenthet, de: „Mielőtt a fordíthatóság kérdése felmerül, szembe kell nézni azzal a problémával, hogy egyáltalán felismeri-e a tolmács a reáliát?”

A tolmácsolás mint nyelvi közvetítő tevékenység tekintetében Viezzi folytatja polémiáját a párizsi iskolával. Saját kutatására hivatkozva (Viezzi 1999) leszögezi, hogy a szinkrontolmács stratégiája nyelvpárfüggő. Csak így tudja a lehető legkisebb mentális energiával véghezvinni munkáját. Az idő rövidege miatt van szüksége a nyelvspecifikus stratégiára, ennek segítségével dönti el a forrásnyelvi struktúra megőrzésének vagy átváltásának dilemmáját. A szinkrontolmácsolás nem nyelvfüggetlen, mert egyrészt érvényesül a forrásnyelvi szintaktikai szerkezet *priming* hatása (Bazzanella 1994), másrészt mert a tolmács számára létfontosságú a nyelvspecifikus kohéziós eszközök átváltása. A szinkrontolmácsolásban van valami az inger-válasz automatizmusból, olyan értelemben, hogy a tolmács a szemantikai és szintaktikai szabályosságok ingerére felel, amikor előre kialakított megoldásokat működtet. Viezzi hangsúlyozza, hogy a tolmácsolás oktatása nem lehet független a nyelvtanítástól, hiszen nyelvhasználati gyakorlatról van szó, vagyis egy gondolat kifejezésének lehető legjobb módjait keressük mind a tolmácsolás, mind pedig a felkészítés során.

A szinkrontolmácsolás mint szövegalkotó tevékenység sokkal inkább függ a kiindulási szövegtől, mint a konszekutív tolmácsolás. Az idő rövidege miatt nemcsak a szemantikai tartalom, hanem a strukturális és szövegszervezési függőség is erősebb, ugyanakkor a felhasználók érdekében tiszteletben kell tartani a célnyelvi sebesség, a prozó-

dia, a megfelelő szünetek, a világos fogalmazás követelményeit. Az angol szövegekben a kohéziót kevesebb explicit kötőszó biztosítja, mint az olasz szövegekben, és ezeket a tolmácsok rendre be is toldják az olasz szövegekbe (Fumagalli 2000). Ugyancsak érvényesítik a tolmácsok a retorikai hagyományokat, ezáltal stilisztikailag eltérő szövegek születnek ebben a nyelvpárban: más neolatin nyelvekhez hasonlóan az olasz nyelv is jelzőhalmozó az angol nyelvhez képest, az angol szövegekben viszont több ismétlés fordul elő.

A politikai kommunikáció tolmácsolásának minőségét Viezzi négy cél függvényében vizsgálja: **ekvivalencia, pontosság, adekvátság, használhatóság**. Felfogásában az egyenértékű szöveg megőrzi a kommunikatív funkciót és a jelentések rétegződését megtartva fogalmazza újra az üzenet értelmét. Vitatkozik a szkoposz-elmélettel is, ahol az ekvivalencia fogalma háttérbe szorul a szociokulturális kontextusban betöltött funkció javára. Az értelmi ekvivalencia a politikai kommunikációban szerinte akkor teljesül, ha a tolmács nem fejt ki semmi olyasmit, amit a szónok szándékosan homályban hagy. A politikus mondanivalójának értelme lehet épp az explicitás kerülése. A négy cél közötti hierarchiát a kommunikációs helyzetből következtetheti ki a tolmács, amikor az érintett felhasználói kört felismerve kiválasztja az ő informáltságuknak megfelelő kommunikációs stratégiát.

Az esettanulmányban egy konkrét beszéd nehézségeivel nézhet szembe az olvasó: *Tony Blair beszéde a Szocialista Internacionálé Kongresszusán Párizsban, 1999-ben*. A problematikus helyek főleg lexikai elemeket jelentenek, szintaxisról itt kevesebb szó esik. Például: *gathering – Congresso, vision – strategia, fairness és enterprise – equità és mercato*. Az újrafogalmazás technikája Viezzi szerint mindig ugyanaz, gyakorlásának legjobb módszere a blattolás. Ekkor jön rá a tolmács, mi a nehéz részek lehető legjobb megfogalmazása, és milyen alternatív megoldások állnak még rendelkezésre. Szövegenként más és más viszont a tartalom kezelése, és a mód, ahogyan újra kifejezzük a célnyelven. A politika nyelve állandó kölcsönhatásban van a kiindulási kultúra nyelvi valóságával, ennek tanulmányozása a politikai tolmácsolási problémák megoldásának kulcsa.

A két szerző problémacentrikusan, a szakirodalomból kiindulva tárgyalja a tudományos-műszaki illetve a politikai szaknyelv szinkrontolmácsolásának nehézségeit. Konkrét szövegalapú példákból kiinduló elemzéseik ráirányítják a gyakorló tolmácsok és tanárok figyelmét a tolmácsolásban szerepet játszó számos tényezőre és gondolatébresztő módon kínálnak olvasnivalót és megoldási lehetőségeket.

Irodalom

- Bazzanella, C. 1994. *Le facce del parlare*. Firenze: La Nuova Italia.
- Edelman, M. 1985. *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Fedel, G. 1999. *Saggi sul linguaggio e l'oratoria politica*. Milano: Giuffrè.
- Fumagalli, D. 2000. *Alla ricerca dell'interprete: uno studio sull'interpretazione consecutiva attraverso la 'corpus linguistics'*. Tesi di laurea non pubblicata. Trieste: SSLMIT, Università degli Studi di Trieste.
- Gerstlé J. 1993. *La communication politique*. Paris: Presses Universitaires de France, 2e édition corrigée.
- Gile, D. 1991. A Communication-Oriented Analysis of Quality in Nonliterary Translation and Interpretation. In: Larson M. L. (szerk.) *Translation: Theory and Practice. Tension and Interdependence*. ATA Scholarly Monograph Series, Vol. V., Binghampton: SUNY.
- Viezzi, M. 1999. Interpretazione simultanea: attività specifica per coppie di lingue? *Sette-trione* Vol 11. No.1., 133–159.